

es az volt sok idejigh Newe, De ez szép Newet nē szeretwē, azutā Blandrata formalasabol Griseldisnek Newezetet volt, Melj az Magyar Newek keözöt ighē szokatlā es hallatlā. Igj illien emberek mīt Batori Christof, es az felesége, egj Olasztul igj megh hattak ecczersmīd chyufoltatni magokat, mīd gyermekekkel egjetembe. Mert az Christina szaszor szeb New, melj az Christustul Newezetet, hogj nē mīt az Griseldis, melj szoobā azt sem tuggya ember honnat iw, showa megjē az eredeti, talam az Chrysa Newtwl vöttek, ki az Comediaban egj kuruanak Newe, auagy az Briseis Newtwl formalta Blandrata, ki Achilles kuruaja volt Homerusnal."

E. ABAFFY ERZSÉBET

Kiveszett szavak új gyűjtésű földrajzi nevekben

A földrajzinév-gyűjtők lehetnének a megmondható, milyen örömet jelent, ha a gyűjtést követően szótárakban, lexikonokban rábukkanunk a mai névanyag kiveszett szavainak a jelentésére, és így értelmet kap, kitárulkozik előttünk a táj, amelynek inkább csak az összeírására vállalkoztunk. Az is természetes mozdulat a részünkről, ha fölfedezésünket meg akarjuk osztani a tájon élőkkel és a szakemberekkel. Magam is így jártam el, amikor Győr-Sopron megyei első gyűjtésem ilyen hozadékát – 23 nevet a lehetséges köznévi megfelelőkkel – közzétettem a Honismeret 87/1-es számában. Akkor még nem tudtam, hogy később többszörösére nő a fölgyűjtött egységek száma, és négyzszeresére a fenti módon értelmezhető nevéké. Velük támadt újra a készítés is: elősorolni egy csokrot az új ismerős-ismeretlen nevekből, kiemelve belőlük az utánjárással talált szót.

Vállalkozásomat most is azzal próbálom igazolni, hogy az értelem előtti néma nevekben megbújó szavakat kihámozva, kimentve adalékokat nyerek nyelvjárásaink történetéhez, fogódzót a határok, határrészek múltbeli állapotának a megismeréséhez. Az adatok vallomásaira főként akkor figyelhetünk, ha azok megalapozottnak tűnnek, ha az azonosítás meggyőző, de talán az is eredmény, ha biztató megközelítésről beszélhetünk.

A munkában az a legegyszerűbb eset, ha rátalálunk magának a tulajdonnévvé vált szónak a köznévi alakjára, az pedig megnyugtató, ha a FNESz. is foglalkozik a mi adatunkkal. Bizonytalansága ellenére használom azt az eljárást is, hogy a földrajzinév-szótár által más tájegység anyagaként tárgyalt azonos/hasonló név etimológiáját hívom tanúul a mi megfejtésünkhöz. Ilyenkor – vagy ha a szótár címszava és a sajátom eltérő – a név, ill. szó megjelölése mellett vö. bevezetéssel utalok a szótári lelőhelyre. (Erre a megoldásra a nevezett terület helyzetének, terepviszonyainak ismeretében gondolhattam.)

Íme a kiszótározott szavak tulajdonnévi hordozójukkal és a "fordítás" kiindulópontjának feltüntetésével.

- atkás* (Dunaszeg: *Atkás*) 'kavicsszerű mészkőképződményekben bővelkedő [talaj]' (ÚMTSz. ua. 1.)
- bercel* (Gyórság, Pázmándfalva, Töltéstava: *Bercel*) 'bozótos terület' (ÚMTSz. ua.)
- cinódia* (Tényő: *Cina*) 'vérehulló fecskéfű' (vö. ÚMTSz. ua.). A terület jellemző növénye (vult).
- csernye* (Ásványráró: *Csernyei kereszt*) 'mocsaras réten emelkedő halom' (TESz. ua.)
- csetkó* (Ravazd: *Csetkó*) 'csikó' (OkISz. ua.). Csikólegelőre utalhat.
- csikgát* (Nyúl: *Csiggád*) 'kisebb folyóvízen emelt keskeny, hosszú gát, melyen határozott távolságban réseket hagynak, hogy az ezeket átúszó csikot a csikkasokkal megfogják' (ÚMTSz. ua.)
- csincse* (Dunaszeg: *Csincser-lapos*) 'mocsaras hely' (vö. TESz. *dzsindzsa*)
- csohó* (Tényő: *Csohó*) 'bozót' (ÚMTSz. ua.)
- csörgő* (Nagybarát: *Csörgő*) 'csepegő, forrás' <*csörge* (vö. FNESz. *Csörgő*) 'a pataknak az a szakasza, ahol sekély a meder' (ÚMTSz. ua.)
- csuta* (Ásványráró: *Csuta-rét*) 'nyalábbá összecsavart szálas anyag' (TESz. ua.)
- dusnok* (Koroncó: *Dusnok*) 'elhúnyt ura lelkéért bizonyos szolgáltatásokra kötelezett szolgálta, torló' (vö. FNESz. *Dusnok*). Birtoklási jogcímre utalhat.
- eger* (Ásványráró: *Egres*) 'égerfával benőtt hely' <*egres* (vö. FNESz. *Egresd*)
- forgó* (Gyömöre: *Segforgó*) 'valamilyen irányba forduló' (vö. TESz. *forog*). Arra utal, hogy a kiemelkedés alakja csavarhoz hasonlít.
- förtés* (Ravazd: *Förtés-völgyi rész*) 'mocsaras [hely]' (OkISz. *förtős*); 'kisebb vízgyűjtő mélyedés' (ÚMTSz. *fertés*)
- gerha* (Gyórság, Kisbarát, Nyúl, Tényő: *Gerha*) <*gerhás* 'sovány' (ÚMTSz. ua.). Terméketlen, rossz minőségű földre utal.
- gesztes* (Gyórszemere: *Gesztes*) 'ligetes területek együttese' (ÚMTSz. ua.)
- göbe* (Lébény: *Göbeház*) 'anyadisznó' (ÚMTSz. ua.). Állattartó telepre utalhat.
- gunnya* (Rábatapona: *Gunnyák*) 'szabadon élő pásztor kunyhója', ill. 'ilyen kunyhóban élő, állataival egész nyáron a legelőn tartózkodó juhász' (vö. ÚMTSz. *gúnya* 6–7)
- gyür* (Gyömöre: *Gyürhát*) 'vizenyős területen kiemelkedő domb' (ÚMTSz. ua.)
- hácskó* (Écs, Tét: *Hácskó*) 'telket, kertet, szőlőt övező kerítéseken létesített gyalogos átkelő' (ÚMTSz. *hágcsó*)
- hánság* (Nyúl: *Hánsági-híd*) 'mocsár, láp; mocsaras, ingoványos terület' (TESz. *hany*)
- homlok* (Börcs: *Paphomlok*) 'meredek dombocská' (ÚMTSz. ua. 4)
- kopolya* (Pér: *Kopojai-rétek*, Töltéstava: *Kopojai-dűllő*) 'lefolyástalan helyeken összegyűlt víz, belvíz' (ÚMTSz. ua. 2)
- kutyor* (Gyórszemere, Tényő: *Kutyor*, Nagybarát: *Kutyorgós*, Ravazd: *Kutyoró-oldal*) 'hegykatlan, völgy' (ÚMTSz. ua.)
- langos* (Tárnokréti: *Langos*) 'víz lassúbb folyású szakasza' (vö. ÚMTSz. *langós*)
- linkó* (Jobaháza: *Linkó*) 'mélyedés, amelyben időnként összegyűlik a víz' (ÚMTSz. ua. 3)
- pók* (Nyúl: *Pókos*) 'vízi rovar, molnárika' (vö. TESz. ua.)
- porgolát* (Ásványráró: *Porkolátok*) 'vesszőkerítés a mezőn' (FNESz. *Porkolátok*)
- poszogó* (Tényő: *Poszogó*) 'fingó, fingató [hely]' (vö. FNESz. *Poszogó-hegy*)

remisz (Ásványráró, Lébény: *Remész*, Töltéstava: *Remisz-erdő*) 'erdős, bokros határrész, ill. vadaskert' (vö. FNESz. *Remiz*)

réz (Győrasszonyfa, Nyalka, Táp: *Részhegy, Rézhegy*) 'hegygerinc emelkedett része' (vö. FNESz. *Rezi*)

rovát (Nyúl: *Rovát*) 'bevágás, mélyút' (Nyr. 109 [1985]: 122)

sárdos (Győrszemere, Koroncó, Rábapatonna: *Sárdos*) 'nedves, ragadós föld' (vö. FNESz. *Somogysárd*)

seg (Győrszemere: *Sekhegy*) 'domb' (vö. FNESz. *Segesd*)

sólinka (Gyömöre: *Sólinka*) 'kiszáradt ingovány [alsó része]' (FNESz. *Sólinka*)

sukoró (Écs: *Vajda-Sukoró*) 'domboktól és völgyektől át- meg átszelt terület' (FNESz. *Sokoró*)

suttony (Pázmándfalu, Táp: *Suttony*) 'félreeső utca' (TESz. *sutton*)

szár (Tényő: *Szárhegy*) 'tar, kopasz' (vö. FNESz. *Szár*)

távészó (Ravasz: *Tavaszó*) 'vadászó, madarászó [hely]' (vö. TESz. *távész* 'vadászik, madarászik'). A helynév alakváltozata feltehetően népetimológia eredménye.

varas (Ásványráró: *Varas-tó*) 'bibircsókás [béka, gyík]' (TESz. ua).

Vizsgálódásunk azt is jelzi, hogy a fenti szavak részt vettek a földrajzi megnevezésekben, így rájuk nézve szótörténeti adalékkal is szolgálunk. Figyelmet érdemel a szavak köre is. Legtöbbjük (11) térszíni formát nevez meg, sok (5–7) a nevezett helyzetét, állapotát, a valamivel való fedettséget, a gazdasági felhasználtságot; a továbbiak a területen levő berendezési tárgyat (4), a talaj minőségét (3), az adott egység jellemző állatát (2), míg a maradék (1–1) természeti jelenséget, birtoklási jogcímet használ a névvel való ellátásra. Végül említjük meg, hogy egyik-másikuk nem akármilyen messziről, valóban a ködbe vesző múltból köszön vissza ránk.

ÁBRAHÁM IMRE

A hajónévadás egyéni típusáról: a kenunevek

0. 1992 nyarán részt vettem a Tisza-túra Tiszabecs és Tokaj közötti szakaszán. (Az evezőtúra turisztikai élményeiről beszámoltam a Turista Magazin 1992. decemberi számában, BALÁZS 1992a.) Természetesen a nyelvész szabadidejében sem pihen, így az egyik "izomlázás" este pihenés helyett jegyzetfüzetemmel kenunévgyűjtésre indultam.

1. HAJDÚ MIHÁLY a magyar hajóneveknek már szentelt egy nagyobb tanulmányt, amelyben a sporthajók, kenuk neveit nem dolgozta föl. Ezt írja: "A magyar hajónevek közül csak a géphajók (gőzösök és motorosok) neveivel foglalkozom. Ezek ma már kivétel nélkül köztulajdonban vannak. A vitorlások és evezősök neveinek összegyűjtése természetesen szintén fontos lenne, s jelentős